

Клепикова О.В.

УДК 811.161.2

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МИСТЕЦТВО» ЯК БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА АВТОРСЬКОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ ЛАРИСИ ДЕНИСЕНКО У СВІТЛІ ПОСТМОДЕРНОГО ДИСКУРСУ

Певним концептам і фреймам властива риса універсальності, тому що вони можуть входити в концептосфери різних мовних груп, одночасно виступаючи базовими компонентами картини світу й є одиницями мислення як у рамках одного певного культурного середовища, так і міжкультурної комунікації при цьому не втрачаючи національної ідентифікації.

Концепти є змістоутворюючими одиницями художнього тексту. Деякі концепти мають властивість констатності щодо культури в цілому, характеризуються високим рівнем інтертекстуальності, включеністю в коло базових концептів художнього тексту. Інші ж концепти є авторськими й унікальними, інтерпретація яких відбувається шляхом детального дослідження картини світу автора. У даній статті об'єктом дослідження було обрано один з найбільш яскравих ключових концептів художнього тексту – концепт «мистецтво».

«Під ключовими концептами, як правило, розуміються концепти, що входять у менталітет більшості людей даної культури. Їхнє однозначне розуміння людьми стає основою віднесеності особистості до тієї або іншої культури й, як наслідок, основою взаєморозуміння людей усередині цієї культури» [1:178]. На думку І.А. Тарасової концепт «мистецтво» включений у контекст світової культури, він є «значимою міжкультурною одиницею, орієнтованою на естетичну інформацію» [2:151].

Важливим буде згадати про вербалізацію концептів, яка залежить від власне лінгвістичних, прагматичних і культурологічних факторів, і результатом якої є словникова дефініція.

У зв'язку із цим, слід згадати, що концепти становлять не тільки об'єктивну реальність, але й уявлення про неї. Найбільш видатні члени суспільства займаються структуруванням й впорядкуванням об'єктивної реальності через художній текст, наповнений концептами. Тому для аналізу концепту «мистецтво» були обрані художні тексти сучасної української письменниці, представниці декількох кардинально протилежних професій Лариси Денисенко. Незважаючи на свою основну професійну діяльність, яка позбавлена всякої образності й має чітко структурований понятійний апарат, Л.Денисенко на сторінках своїх романів все-таки змогла втілити естетичний принцип «синтезу мистецтв».

Концепт «мистецтво» є комплексним лінгвокультурним концептом в особливому його вживанні, коли він містить у собі всі види художніх і пластичних мистецтв (живопис, література, музика, театр, спів, танці, скульптура, архітектура, декоративно-прикладне мистецтво тощо).

Концепт «мистецтво» у творах Лариси Денисенко є засобом репрезентації художньої свідомості письменниці, яка професійно виявила свою обдарованість у сфері художнього слова. Його реалізацією на мовному рівні служить лексика, яка імпліцитно або експліцитно відображає зв'язки із різними видами мистецтв. Для передачі чуттєво-образного тла романів служать прийоми, характерні техніці постмодернізму. Письменниця навмисно обрала саме цей літературний стиль, тому що він є дзеркалом інтелектуально-духовної й художньої культури сучасності. У романах проглядаються основні принципи постмодернізму, такі як «світ як текст»; принцип «поетичного мислення», про який говорив ще М.Хайдеггер, і теорія «метатексту», які лягли в основу «постмодерністської чутливості». (Ж.-Ф.Ліотар, А.Меджилл, В.Вельш, Д.Фоккема). Голландський дослідник Доуве Фоккема висловлював думку про те, що створюється враження ніби постмодерністи вважають рівною мірою неможливим і марним намагатися встановлювати який-небудь ієрархічний порядок або які-небудь системи пріоритетів у житті». За Т.Даном, твори постмодернізму, з одного боку, мають рекламну привабливість предмета масового споживання, з іншого боку – пародійне переосмислення більш ранніх, і переважно модерністських творів, іронічне трактуванням їх сюжетів і прийомів. У концепції Р.Барта «задоволення від тексту», або, інакше кажучи, «еротичне тіло тексту», принцип задоволення, що лежить в основі як сексу, так і будь-якої іншої життєвої насолоди, – руйнується метатекст, який претендує на те, щоб замінити собою справжню реальність (показати «життя як воно є»). У сферу культурного змісту поняття «постмодернізм» потрапила філософія, естетика, мистецтво й гуманітарні науки. Л.Денисенко досить чітко у своїй творчості рефлексує із приводу модерністської концепції «світу як хаос», перетворення його в середовище існування людини культури. Вона показує новий погляд на прекрасне, на мистецтво як сплав емоцій і почуттів, що в основі своєї обумовлений інтелектуалізацією, яка впливає з концепції екологічної й алгоритмічної краси, орієнтації на красу асонансів і асиметрії, дисгармонійну цілісність другого порядку як естетичну норму постмодерну. Піднесене заміщається дивним, трагічне – парадоксальним.

Опираючись на естетичну концепцію письменниці, досліджуваний концепт «мистецтво» був інтерпретований шляхом фреймового аналізу, основою якого стало вичленовування досліджуваного концепту в романах «Сарабанда банди Сари», «Кавовий присмак кориці», «Помилкові переймання або Життя за розкладом вбивць», «24:33:42», «Забавки з плоті та крові», «Танці в масках». Найбільший ефект дає фреймова методика при зіставному вивченні художніх ідіостилей, де вона покликана демонструвати виборче відношення письменника до області знань, репрезентованих у контексті, показати, які ділянки цієї області актуальні для автора, розкрити їхню роль у реалізації домінантної ідеї. Продемонструємо ці положення прикладом аналізу фрейму «мистецтво» на матеріалі шести романів Л.Денисенко. Книги

належать до перших літературних досвідів письменниці, і в тому й в іншому випадку дослідниками відзначається значимість теми мистецтва для загального задуму книг.

Представлений у романах текстовий матеріал дозволяє інтерпретувати його під кутом фреймового аналізу, поклавши в основу виленювання фрейму «мистецтво». У складі фрейму виділяються наступні субфрейми: «музика»; «поезія»; «живопис»; «театр»; «архітектура й скульптура»; «прикладне мистецтво». Ці субфрейми можуть бути розглянуті як елементи пропозиційної моделі, структурованої на основі гіперо-гіпонімічних відносин: кожний із вхідних у неї концептів представляє вид мистецтва. У свою чергу, виступаючи як субфрейми, ці елементи теж відрізняються своєю внутрішньою організацією пропозиційного типу.

Зіставний аналіз складу фрейму «мистецтво» у прозовій творчості Л.Денисенко дозволяє говорити про наступне:

1. Частка лексики мистецтва в книгах Л.Денисенко становить 1436 слів на загальну кількість сторінок усіх романів у 1367 сторінок, що в процентному еквіваленті відповідає 1,05 % від загальної кількості слів.

2. Найбільш розробленою областю для Л.Денисенко є субфрейм «музика» (274 словживань) Л.Денисенко використовує різноманітні жанрові визначення монументального характеру (опера, пісня, дует), згадує всі групи інструментів (струнні, духові, ударні). Музика Л.Денисенко звучить у сучасному для письменниці світі.

3. На другому місці виявляється субфрейм «поезія». Л.Денисенко відзначає як класичні прояви цього виду мистецтва (поет, сатирик, літератор), так і сучасні (редактор, журналіст, митець). Згадує персонажів творів різних літературних епох (Анна Кареніна, Доріан Грей, Казанова) і казкові персонажі (Папа Карло, Кіт Базиліо, Русалонька).

4. Субфрейм «архітектура та скульптура» займає третю позицію в концептуальному світогляді письменниці. Зазначено найбільш відомі світові шедеври архітектури та скульптури.

5. У творах зустрічаються лексеми «картина», «актор», «пісня». Вони відсилають до 3 основних вузлів фрейму «мистецтво» – живопису, театру й музики. У текстах романів зустрічаються: «сарабанда» (15), «оркестр» (7), «письменник» (3), «роман» (6). Це корелює із двома основними субфреймами фрейму «мистецтво» – музикою й поезією, що перегукується з ідеєю первісної злитості музичного й поетичного мистецтва. Можливо в цьому Л.Денисенко слідує одному з постулатів естетики символізму – культу музики, що вважається вищим з мистецтв.

Однак навіть якщо припустити, що знання про понятійну область «мистецтво» упорядковуються в авторській свідомості за допомогою пропозиційної моделі, неможливо заперечувати той факт, що заповнення слотів відбувається почуттєвими конкретними образами зорової й слухової модальності. З іншого боку, у структуруванні комплексного концепту, «мистецтво» беруть участь когнітивні моделі іншого типу – метонімічні й метафоричні. Переважне використання тієї або іншої моделі визначається як індивідуальними особливостями авторської свідомості, так і творчими установками, художніми принципами ідіостилу.

Наприклад, звертає на себе увагу вживання лексем тематичної групи «мистецтво» переважно в прямих значеннях. Інакше кажучи, формальний тезаурус Л.Денисенко значною мірою збігається з функціональним; елементи фрейму «мистецтво» відсилають безпосередньо до названої галузі знань, дуже слабо перетинаючись із іншими концептуальними областями, наділяючись естетичною самодостатністю. Структурування концептуального простору тексту відбувається за допомогою встановлення внутрішньфреймових зв'язків метонімічного порядку. Окремі слоти одного з них включаються в загальну структуру іншого. При цьому включений субфрейм здобуває статус фрейму більш високого порядку й метонімічно заміщає сполучений з ним субфрейм.

Для Л.Денисенко характерно тісне переплетення елементів формального й функціонального тезауруса. Структурування концептуального простору відбувається за метафоричною когнітивною моделлю. Цей тип взаємодії фреймів проявляється в тому, що окремі слоти кожного з них, активізовані для відображення концептуального простору, зв'язані перетинанням. У процесі метафоричного переносу структура області-джерела («типи мелодій») переноситься на структуру області-мішені («життя»). У результаті загальна номінація концептуального простору здійснюється за допомогою використання мовної домінанти того фрейму, який вибирається як джерело для метафоричного переносу (а саме, фрейму «мистецтво»). Таким чином, мистецтво виступає в ролі інтерпретанти інших областей художнього світу Л.Денисенко. Фреймовий аналіз у своїй логічній частині орієнтований на побудову формального тезауруса. Синтагматичні зв'язки слів формального тезауруса виводять на побудову тезауруса функціонального. Це особливо виявляється з аналізу фрейму «мистецтво» у функціональному аспекті.

Лексема «фортепіано» входить у субфрейм «музика», слот – «музичні інструменти». Однак у функціональному плані вона інтерпретується як одна із ознак життя, потрапляючи в його асоціативне оточення. Номінатема, що дає назву субфрейму, зустрічається в метафоричній конструкції «звучання родинного склепу», виступаючи в якості образу метафори й переміщаючись у семантичне поле темпоральності, точніше, сегмента, що характеризує психологічне сприйняття часу людиною.

Отже, концепт «мистецтво» виступає як комплексний, композитний, що включає у свій зміст концепти «музика», «поезія», «скульптура та архітектура» і інші види мистецтва. Система взаємодії цих концептів і їх складових описується засобами фреймової моделі. Однак, будучи засобом репрезентації художньої свідомості, вона не може бути чисто пропозиційною, залучає до своєї структури моделі метонімічного й метафоричного типу, які отримують у силу цього фоновий характер. Світогляд крізь призму «синтезу

**ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МИСТЕЦТВО» ЯК БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА АВТОРСЬКОЇ
КОНЦЕПТОСФЕРИ ЛАРИСИ ДЕНИСЕНКО У СВІТЛІ ПОСТМОДЕРНОГО ДИСКУРСУ**

мистецтв» проектується у художньому творі й відображається у полімодальному сприйнятті. Ці синтетичні відчуття тісно пов'язані з естетичною взаємодією різних видів мистецтва, номінація яких є своєрідним кодовим позначенням для читача.

Джерела та література:

1. Денисенко Л. В. 24:33:42 : роман / Л. В. Денисенко. – К. : Нора-Друк, 2007. – 240 с. – (День Європи).
2. Денисенко Л. В. Забавки з плоті та крові : новела з десяти частин / Л. В. Денисенко. – Львів : Кальварія, 2006. – 192 с.
3. Денисенко Л. В. Кавовий присмак кориці : роман / Л. В. Денисенко. – К. : Нора-Друк, 2007. – 256 с.
4. Денисенко Л. В. Помилкові переймання або Життя за розкладом вбивць : роман / Л. В. Денисенко. – К. : Нора-Друк, 2007. – 240 с.
5. Денисенко Л. В. Сарабанда банди Сари : роман / Л. В. Денисенко. – К. : Нора-Друк, 2008. – 240 с. – (Популярні книжки).
6. Денисенко Л. В. Танці в масках : роман / Л. В. Денисенко. – К. : Нора-Друк, 2006. – 212 с. – (Популярні книжки).
7. Первухіна С. В. Формування картини світу через текст: комунікація текстів / С. В. Первухіна // Комунікація і конструювання соціальних реальностей. – 2006. – Ч. 1. – С. 177-181.
8. Тарасова І. А. Ідіюстиль Г. Іванова: когнітивний аспект / І. А. Тарасова. – Саратов, 2003. – 204 с.

Марцовенко С.І.

УДК 821.111/161.2:7.038.6

**ПОСТМОДЕРНІЗМ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ:
НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ДЖ. ФАУЛЗА «ЖІНКА ФРАНЦУЗЬКОГО
ЛЕЙТЕНАНТА» ТА Ю. АНДРУХОВИЧА «ДВАНАДЦЯТЬ ОБРУЧІВ»**

Постмодернізм як феномен культури 20 століття став найважливішим етапом в еволюції сучасного мистецтва. Його літературна іпостась продовжує вже довгий час привертати пильну увагу вчених. А твори, створені в його руслі, стали меінстрімом сучасної літератури. Актуальність дослідження втілення постмодерністських принципів у романах зарубіжних і вітчизняних письменників на сьогоднішній день не підлягає сумніву.

Метою даної статті є компаративістський аналіз постмодерністських особливостей романів Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта» і Ю. Андруховича «12 обручів». Новизна подібного дослідження полягає в спробі виявити специфіку українського літературного постмодернізму в контексті його європейського зразка, порівнявши принципи організації творів вітчизняного та англійського авторів.

На сьогоднішній день можна з упевненістю стверджувати, що постмодернізм як філософсько-естетичне спрямування претендує на статус впливової системи духовних цінностей і способів пізнання світу. Існує цілий спектр теорій, присвячених цьому складному і неоднозначному явищу, сутність якого вдало розкрив визнаний дослідник І. П. Ільїн: «Родившись внаочалі як феномен мистецтва, і осознав себя сперва как литературное течение, постмодернизм затем был отождествлен с одним из стилистических направлений архитектуры второй половины века, а уже на рубеже 70-х-80-х годов стал восприниматься как наиболее адекватное духу времени выражение и интеллектуального, и эмоционального восприятия эпохи» [14, с. 5].

Безсумнівно, постмодернізм – одне з найскладніших явищ ХХ-століття. Визнаний метр постмодернізму відомий італійській вченій і письменниці У. Еко стверджує: «постмодернізм – не фіксоване хронологічно явище, а якийсь духовний стан...» [15, с. 460]. Причинами появи постмодернізму італійський філософ Вікторіо Страда пояснює тим, що час виникнення глобальної культури, яку він називає постмодерною і до складу якої вливаються «всі культури минулого і різні культури сьогодення» – це процес єдності в різноманітті породжує нову мультикультурну ментальність й етику [15, с. 201].

Літературознавці Д. Затонський, Л. Андреев, Б. Бігун бачать в постмодерністському світовідчутті прикмети кризи, песимізму, спаду, а звідси «Світ постмодерністського мистецтва – світ «симуляторів», помилкових видимостей, світ референтів, що означають, звільняються [1, с.8].

Т. Денисова, Г. Сиваченко стверджують продуктивність постмодерністської свідомості, тому що вона «постає антидогматичним, плюралістичним..., дає перевагу широкому спектру рівноправних рішень, пошуків варіантів [2, с. 26]. Думки про це явище часто діаметрально протилежні, проте основні особливості модернізму всі дослідники визначають приблизно однаково.

Літературознавчий словник-довідник дає наступне визначення «постмодернізму»: загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, що виникла після модернізму та авангардизму. Слід вважати, що цей термін з'явився раніше (вперше згадується у 1917), але поширився в 60-х спершу в архітектурі, а невдовзі – у літературі. Основною причиною постмодернізму в аспекті пізнання виявилася «деструкція», визнання новизни лише у вигляді неспростовної ілюзії, загострене, перейняте пафосом відчуття вичерпності історії, естетики, мистецтва [6, с. 565].

Отже, постмодерністська стилістика, описана численними літературознавцями, має на увазі такі особливості. Основний принцип постфілософії – епістемологічна невпевненість, що виражається в множинності істини – має різноманітні способи реалізації в літературному творі. Одним з цих способів є